

A DEBRECENI EGYETEM NYOLCVANÉVES FŐÉPÜLETE (Három rövid beszéd)

THE MAIN BUILDING OF THE UNIVERSITY OF DEBRECEN IS EIGHTY YEARS OLD: THREE SHORT SPEECHES. The first speech was delivered by Tibor Fényi, Director of the Miksa Róth Museum, on February 3, 2012, in the State Assembly Hall of the Main Building, on the occasion of celebrating the restoration of the ornamental stained-glass windows of the Assembly Hall. Thematically linked with the first one, the second speech, given on March 15, 2012, by Tamás Gesztelyi, Professor of Latin Studies and Art History introduced a volume jointly produced by photographer József Hapák and Secretary-General of the University Mónika Rófi, on the subject of the stained-glass windows, appreciating the windows from the angle of art history. The third speech was also delivered by Professor Tamás Gesztelyi; this speech was delivered on May 15, 2012, at the opening ceremony of a photo exhibition arranged by Professor of Geography Péter Csorba, entitled The Spirit of the Place: Our Main Building is 80 Years Old.

I.

Az Aula üveglakainak helyreállítása (Beszéd az üveglakok felavatásán)

Rektor úr, tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Róth Miksa Emlékház igazgatójaként szívből köszöntöm a százéves Debreceni Egyetemet, azt az intézményt, amelynek kiváló elődeink révén nagyszerű múltja és az Önök kiválósága miatt reményteli és sikerekre jogosító jövője van.

Száz év nagy idő, ami alatt rengeteg dolog változik, sokszor és sokféleképpen megfordul a világ. Száz év alatt az idő itt, Európának ezen a huzatos felén nem csak telt, de jó néhányszor ki is zökkent. Ám itt, Debrecenben mindig is voltak, akik helyretolták a kizökkent időt. Elsősorban nekik köszönhető, hogy háborúk, forradalmak és ellenforradalmak, megszállások, diktatúrák és világválságok ellenére a Debreceni Egyetem mára nem csupán beteljesítette egykori alapítóinak szándékát, nemes álmait, de tudományos, oktatási és a legtágabb értelemben vett kulturális tevékenységében messze túl is szárnyalta azt.

Hogy a Debreceni Egyetem tanárainak és diákjainak milyen nehézségekkel kellett megküzdeni annak érdekében, hogy európai társ egyetemekkel azonos, olykor magasabb színvonalon végezhesék tudományos tevékenységüket, azt az évforduló kapcsán a múlt avatott ismerőitől hallhattuk. De bárhová megyünk, bárhová nézünk a Campu-son, minden épület, minden terem vagy épp minden ablak, mint cseppben a tenger, tükrözi az elmúlt száz év történetét.

Jól tudjuk: a száz évvel ezelőtti alapítás örömét az I. világháború hosszú, szenvedéssel teli évei követték. Utána az ország szétdarabolása s az ezzel járó mély válság és depresszió következett. Mégis, mindezek ellenére is meg kellett teremteni a magas színvonalú kutatás és oktatás lehetőségeit. Az egyetemnek új tanszékek, épületek, eszközök, professzori állások, nemzetközi kapcsolatok kellettek. Ám az egyetem alapítói nem csupán a mára, hanem a Debreceni Egyetem előtt álló évszázadokra is gondoltak. Olyan universitást akartak felépíteni, ahol az egyetem szelleme a falakon, a szobrokon és a festett üveglakokon át is képes üzeni a mának éppúgy, mint a holnapnak.

Gróf Klebelsberg Kuno vallás és közoktatási miniszter 1926. január 31-én a Pesti naplóban megjelentetett egy írást *Monumentális műalkotások nehéz időkben* címmel. A cikkkel azoknak is válaszolt, akik amiatt támadták, mert nem csupán meszelt falú középületeket emelt, hanem immár palotákat is a tudomány és a művészet számára. Hogy ezt miért tesszük? Azért, írja Klebelsberg, mert „*végre most abba a helyzetbe jutottam, hogy a magyar művészet külföldi expanziójának támogatásán kívül már nagyobb feladatokat is adhatok művészeinknek. Ehhez két vezérgondolatot tartok szem előtt. Elsősorban a kultusztárca nagy építkezései képzőművészeti díszet nyerjenek, továbbá minden irányzat, a konzervatív épp úgy, mint a modern, szóhoz jusson. A kultusztárca legnagyobb építkezése a debreceni egyetem, ahová a klinikák, előadótermek egy-egy nagy falsíkjára is képeket tervezünk...*” Majd a cikkben kitér Róth Miksára, a korszak legjelentősebb üvegfestő- és mozaikművészeire, akit jelentős feladatokkal kívánt megbízni.

Ritka alkalom, amikor egy politikus olyan érzékkel tud művészi megbízást adni, hogy döntése nem csak saját korának, de a következő generációknak a helyeslését is elnyeri. Szerencsére Klebelsberg döntései (nem csak itt, Debrecenben, de szerte az országban, sőt Bécsben, Rómában és Berlinben is) ilyenek voltak. Így kapott megbízást Róth Miksa az új egyetemi épület díszítőfestésének megtervezése mellett az Aula díszüveglakainak elkészítésére is.

Az öt hatalmas ablak az egyetem elődjének, a négyszáz éves múltra visszatekintő Református Kollégiumnak a történeti kapcsolatait örökíti meg. Azokat a német, svájci és holland egyetemeket idézi fel, ahol a korábbi évszázadokban gyakran tanult magyar s azon belül debreceni diákok. Zürich, Genf, Wittenberg és Utrecht ábrázolása térben, időben, szellemben és színvonal igényében is elhelyezte a debreceni egyetemet. Talán úgy is mondhatjuk, hogy e négy egyetem akkor (és ma is) azt a felszólítást jelentette, hogy „*a mindenséggel mérd magad!*”

Az ablakokon alulra Róth a külföldi egyetemektől kapott, egyetemünk legrégebbi ábrázolását festette. A képek kidolgozása, a biztoskezü szerkesztés, részletgazdagság, a színek virtuóz ám mégis visszafogott alkalmazása révén Róth Miksa az aulát a tudomány katedrálisává tette. Erre utal a négy ablakon olvasható négy fakultás neve is: *Theologia, Medicina, Jurisprudentia* és *Philosophia*.

A kortársak szerették Róth Miksa ablakait és büszkék voltak rá. Egészen a II. világháborúig, amikor a németek által megszállt főépület közelében 1944 őszén felrobbant légiakna keltette légnyomás megsemmisítette az ablakokat – a mai tudásunk szerint.

Noha a díszudvar ugyancsak Róth Miksa által készített üvegfedése fennmaradt, az aula díszablakai lassan elfelejtődtek. Azonban volt egy kiváló ember, Vince László, nyugalmazott rektori titkár, aki az egész életét az Egyetemen és az egyetemért élte le, s aki évtizedeken át próbálta elérni, hogy az egykori fotók alapján állítsák helyre a díszablakokat. 2005-ben elfogadták a javaslatot és Nagy János rektor úr bejelentette, hogy a 100. évfordulóra elkészítik az ablakok rekonstrukcióját. E bejelentés után nagyon sok ember hosszú és áldozatos munkájára volt szükség ahhoz, hogy mára teljesült az ígéret. Szinte példátlan az az összefogás, ami a rekonstrukció érdekében történt: az egyetem rektorai mind támogatták a munkát és biztosították hozzá az anyagi feltételeket. Köszönet érte Nagy János, Fésüs László és Fábián István rektoroknak!

A munka hét éven át tartott, s ez alatt a hosszú idő alatt Kollár József és Sárvári Géza urak valamint a Fejlesztési Igazgatóság munkatársai folyamatosan szervezték, irányították, menedzselték a projektet. Szálkai Tamás tudományos kutatómunkával, az egykori ábrázolások genealógiai leírásával járult hozzá a rekonstrukció sikeréhez. Közben a szerencse is a projekt mellé szegődött: az Egyesült Államokban sikerült megtalálni az eredeti Róth-akvarelleket, így nem csupán fekete-fehér fotók, hanem a korabeli tervek alapján lehetett megkezdeni a rekonstrukciót.

Az ablakokat egy nagyszerű restaurátor-üvegfestő csapat rekonstruálta: Velebits Lajos festő-restaurátor, a Magyar Restaurátor Kamara alelnöke vezetésével Sós Károly, Szabó Katalin és Tóth Erzsébet üvegfestő művészek végezték el a munkát.

Végül emlékezzünk meg arról, hogy a sajnos ma már csupán néhai Hapák József fotóművész felvételeiből és dr. Rófi Mónika tanulmányából a közeljövőben gyönyörű album fog megjelenni a Róth-díszablakokról, ami bizonyára még közelebb viszi majd az alkotást azokhoz, akik látják és megismerik.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Önök, akik itt élnek Debrecenben tudják, hogy milyen rendkívüli dolog 2012-ben Magyarországon, hogy arról beszélhetünk, hogy valamit sikerült megcsinálni (pontosabban: újra megcsinálni). Hogy valami hasonlót mondhatnak, mint amit gróf Klebelsberg írt a Pesti Naplóban: végre oda jutottunk, hogy sikerült valami szépet és nagyszabásút csinálni. Valamit, ami meggyógyítja a múlt sebéit, valamit, ami összeköti a múltat a mával és üzen a jövőnek is. Meggyőződésem, hogy akik utánunk következnek majd, ha eljönnek ide, a tudomány üvegekatedrálisába, érteni fogják az üzenetet: Debrecen évszázadokon át, minden nehézség ellenére, tántoríthatatlanul a legjobbakhoz mérte magát, s ezt hagyja feladatul az utódokra is. Mert a tudomány emberének (legyen az diák vagy professzor) élni és alkotni csak így érdemes.

E szavakkal mondok köszönetet azoknak, akik a régmúltban és mindazoknak, akik most, a mi korunkban munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy Róth Miksa üvegfestményei ékesítsék a Debreceni Egyetem Auláját. Kívánom, hogy a Debreceni Egyetem következő száz éve legalább olyan sikeres legyen, mint amilyen az első száz év volt – az Aula rekonstruált ablakaiban pedig nagyon hosszú ideig gyönyörködhesse az egyetem oktató, hallgatói és vendégei!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

*(Elmondta Fényi Tibor, a Róth Miksa Múzeum igazgatója
2012. február 3-án, a debreceni Egyetem Aulájában)*

II.

Az Aula ünnepi öltözéke

(Rófi Mónika és Hapák József *Megőrzött értékeink* c.
albumának bemutatása)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Szomorú dolog, ha egy kitüntetést már nem érhet meg az, aki kiérdemelte. De ki is gondolhatta volna, hogy Hapák József alkotóereje teljében fog itt hagyni minket. Csofás színvonalú albumait szinte sorozatban készítette, és nem tudhattuk, hogy az egyetem centenáriuma megjelent kötete lesz az utolsó, és ezáltal az utolsó lehetőség is arra, hogy művészete kitüntetéses elismerésben részesüljön. A *Megőrzött értékeink* c. kötetben Rófi Mónika szövege és Hapák József fényképei egyenrangúan, arányosan, egymást kiegészítve jelennek meg, hogy egy izlésesen, igényes nyomdatechnikával előállított kötetben közvetítsék számunkra azt a kincset, melyet mindnyájunknak őriznie kell. A kötet Bevezetője így értékeli a fotóművész munkáját: „*És ezt a kincset őrzi Hapák József fotóművész is, aki képein keresztül megláttatja velünk az üvegablakok apró részleteiben is megbúvó szépséget. Mondják, a szem a lélek tükré. Az ő lelkén keresztül láthatjuk ezt a csodát. A sors kegyetlensége, hogy e könyvet csak előkészíteni tudta, de megjelenését már nem érhetette meg...*”

De azt se feledjük, milyen hosszú és fáradtságos út vezetett el addig, míg ezek a lenyűgözően szép, színes üvegablakok a helyükre kerülhettek. A legtöbb személyes élményem Vince László egykori rektori titkár úttörő tevékenységéhez fűződik. A kilencvenes években, amikor az óvodába menve rendszeresen összetalálkoztunk, alig fordult elő, hogy néhány mondat után ne az üvegablakok dokumentumainak kutatásában elért eredményeiről és Róth Miksa kiemelkedő tevékenységéről mesélt volna. Nem csoda, hogy az egyetem vezetőit is meg tudta győzni a helyreállítás megvalósíthatóságáról. De

ehhez még nagyon sok szakember együttműködésére volt szükség. 2005-ben jelentette be Nagy János rektor, hogy az egyetem centenáriuma helyreállítják a háborúban megsemmisült díszes ólomüveg ablakokat. Utódai, Fésűs László és Fábíán István folyamatosan támogatták a nemes kezdeményezést. De a megvalósításhoz szükség volt még történészekre, üvegművészekre és olyan műszaki szakemberekre, mint Kollár József és Sárvári Géza. A nevek teljes felsorolása a bal szélső ablak Tigurum felirata mellett olvasható. Ennyit a helyreállítás előtörténetéről.

A *Megőrzött értékeink* c. kötet tartalmaz egy-egy rövid fejezetet a debreceni felsőoktatás, az egyetem és a főépület történetéről is, de a középpontban természetesen a Róth Miksa tervezte öt hatalmas, egyenként 20 négyzetméteres üvegablak leírása áll. Engedjék meg, hogy most ezen ismeretek közvetítőjeként magam is végigvezessem tekintetüket ezeken a csodás alkotásokon, hogy minél inkább megértsék tartalmát és üzenetét. Az ablakok egységét az azonos mintázatú, geometrikus és stilizált növényi ornamensekből felépülő keretelő motívumok és az azonos kompozíciós szerkezeti felépítés biztosítják. Ettől bizonyos eltérést csak a középső ablak mutat, melynek a felső harmadába a Magyar Királyság angyalok tartotta koronás középcímere van helyezve, mely az egyetem alapításának időpontjában még érvényben volt, jóllehet az üvegablakok csak 1938-ban készültek el. A többi ablaknál a felső harmadot egy-egy fakultás neve: *Juris Prudentia*, *Philosophia*, *Medicina*, *Theologia*, és az azt keretbe foglaló babérfüzéres és geometrikus motívumok foglalják el, melyek színvilága az aranyló sárgától a sötétzöldig terjed. A fakultásnevek megfejtése a latinul már egyre kevésbé tudó egyetemi polgároknak sem okozhat nagyobb fejtörést.

Az ablakok alsó harmadában városképek és városnevek jelennek meg. Középen mindenkinek ismerős lehet a debreceni Református Kollégium 18. századi képe. A bal felső sarokban a város bárányos, a jobb felső sarokban a Tisza család nemesi címere látható, minthogy az egyetem akkor Tisza István nevét viselte. A további városképek és városnevek már korántsem tűnnek olyan ismerősnek. Ezek a reformációval és a Református Kollégiummal legszorosabb kapcsolatban álló európai felsőoktatási intézmények színhelyei. A két szélén egy-egy svájci város látható: a bal szélén Tigurum, mai nevén Zürich, ahol Zwingli alapított teológiai kart 1525-ben, a jobb szélén pedig Geneva, a mai Genf, ahol Kálvin János kezdte el tevékenységét 1541-ben. Mindez összefügg azazal, hogy a debreceni protestáns egyház a helvét hitet vallotta (ahogy a Kollégium homlokzatán olvashatjuk: *confessio Helvetica*), azaz a kálvinizmust. A városképek jobb felső sarkában mindig a város, a bal felső sarkában pedig az egyetem címere jelenik meg. Az épületek szürkétől vörösesbarnaig terjedő színvilágát az égbolt változó árnyalatokban megjelenő kéksége és a környezet zöldellő növényzete foglalja kolorisztikus keretbe. Balról a második ablakon Trajectinum olvasható, mely a hollandiai Utrechttel azonos. Ennek a képnek a bal felső sarkában, az egyetem emblémájában a város címerét sugárzó napkorong veszi körül, valamint egy latin felirat: *Sol iustitiae illustra nos*, azaz: „Igazság napja ragyogj ránk”. Ugyanígy sugárzó napkorong látható Geneva látképének bal felső

sarkában is, közepén Jézus nevének rövidítésével, ami azt jelenti, hogy Jézus a mi napunk. Ez a szimbolika nemcsak a Bibliára utal, hanem a reformáció alap gondolatára is, mely a Református Kollégium homlokzatán így van megfogalmazva: *Post tenebras lux* („Sötétség után jön a fény”). Végül a középső ablaktól jobbra Wittenberg egyetemének 16. századi épületét láthatjuk, mely Luther Márton tevékenységének színhelye volt, és ugyanakkor sok-sok magyar diáknak is az alma matere, hogy elméjüket beragyogja a hit és a tudás fénye egyaránt.

Ezekből az ablakokból tehát múltunk és örökségünk sugárzik felénk, örülünk sokszínűségének minden értelemben, őrizzük meg a benne rejlő értékeket, legyünk büszkék rá, és gyarapítsuk tovább!

*(Elmondta Gesztelyi Tamás egyetemi tanár
2012. március 15-én, a Debreceni Egyetem Aulájában)*

III.

A hely szelleme

(Csorba Péter *A hely szelleme. 80 éves a Főépületünk c.*
fotókiállításának megnyitója)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A földrajzosoknak mindig is nagyon jó szemük volt a látásra, a környezet rejtett jelenségeinek az észrevételére, legyen az akár maga a természet, akár valamely ember alkotta létesítmény. Csorba Péterben ez a képesség hatványozottan jelentkezik. Nemcsak jó szeme van mindehhez, hanem tudja azt is, hogy mit kell látnia, illetve láttatnia, és eközben kamerájával már ki is választja azt a képkivágást, mely a legjobban kifejezi azt a tartalmat, amit a látvány hordoz magában. Ehhez persze tisztában kell lennie azzal a tartalommal, ami a hely szellemében rejtezik. Ennek megérzéséhez és átérzéséhez évekre van szükség, amiben valamennyi itt végzett diáknak meg lehetett a része, de annak különösen, aki végzése után is itt folytatta a pályafutását.

Csorba Péter ezen szerencsések közé tartozik, és ennek köszönhető, hogy a hely szelleme eljutott a lelke mélyéig, és így lelki szemeivel olyanokat is észrevesz, amire a felkészületlen szemlélődő nem is gondolna. Például arra, hogyan húzódhat meg a puritán protestáns szellemiség a robosztus bútorok, az ünnepi talár vagy még a színes üvegablakok mögött is. Még azok is, akik évtizedekig dolgoztak ebben az épületben, hajlamosak arra, hogy természetesnek, megszokottnak vegyék környezetüket, és könnyedén elsiklanak a részletek megfigyelése fölött.

Ha ezeket a fotókat végignézzük, csak akkor tudatosul bennünk, hogy micsoda pompás portállal rendelkezik a posta vagy a porta helyisége, mily gazdag részletekkel

rendelkeznek a falfelületek a homlokzaton, az előcsarnokban, az aulában, a díszudvarban, és sorolhatnánk még tovább a többi épületrészeket is.

Teljesen nyilvánvaló, hogy fotósunk szívéhez a IV. emelet Földrajzi Intézete állt a legközelebb. Erre csak az egyik magyarázat az, hogy ez a rész őrizte meg a leginkább a 80 évvel ezelőtti, eredeti állapotot. A másik, ennél sokkal ambivalensebb tényező: itt dolgozta le eddigi életét, és ettől kell megválnia nemcsak neki, de az egész intézetének. Fájdalmas, de méltóságteljes búcsú ez a geográfia szellemétől áthatott helytől, de egyben maradandó emlék állítása is egy megszervolt, hosszú és virágzó korszaknak.

A kötetbe rendezett fotókönyvről egészében véve azt mondhatjuk, hogy kevés szöveg, sok kép és sok gondolat rejtőzik benne. Módszeresen halad az egyetem környezetétől a bejáraton át, az egyes emeleteken keresztül a legfelsőbb szintig, hogy aztán néhány záró-képpel ismét az egész épület képét tárja elénk változatos megvilágításokban.

Megérthetjük tehát a Tudományegyetemi Karok döntését, hogy ezt a könyvet angolul is megjelentette mintegy az egyetem főépületét bemutató reprezentatív kiadványként.

Így minden okom megvan rá, hogy jó szívvel nyissam meg Alkotó Tanáraink eredményeinek eme újabb kiállítását.

*(Elmondta Gesztelyi Tamás egyetemi tanár
2012. május 15-én, a Debreceni Egyetem Főépületének III. emeletén)*